Роб єрові Пеншону

Відколи Вальтер Шнафс ступив на землю Франції в лавах армії завойовників, він мав себе за найнещаснішу в світі людину. Він був гладкий, ходив на превелику силу, голосно сапав, і в нього страшенно боліли ноги, плоскостопі й дуже товсті. До того ж він був людиною миролюбною та добродушною, зовсім не войовничою і не кровожерною, мав четверо дітей, яких дуже любив, та молоду біляву жінку, за якою щовечора тяжко журився, згадуючи про її любощі, поцілунки й турботи. Він любив уставати пізно, а лягати рано, не поспішаючи їсти щось смачне і цмулити пиво в пивницях. А ще він розмірковував про те, що разом із життям назавжди зникнуть і всі земні розкоші й утіхи, тим-то мав у душі люту ненависть, ненависть водночас інстинктивну і свідому, до всіх гармат, рушниць та табель, а надто до багнетів, бо почував себе не досить вправним, щоб боронити цією замашною зброєю своє опасисте черево.

Вночі, загорнувшись у шинелю й лежачи на землі поруч своїх товаришів, що гучно хропли, він довго думав про далеку, покинуту родину й про ті небезпеки, що чатують тут на нього. Коли його вб’ють — що станеться з дітьми? Хто буде годувати їх і виховувати? Вони й тепер не багаті, хоч як заборгувався він, від’їжджаючи, щоб залишити їм трохи грошенят. І Вальтер Шнафс іноді аж плакав.

На початку кожного бою він відчував таку кволість у ногах, що, напевно, впав би на землю, коли б не думка, що тоді через нього перейде ціла армія. А коли він чув свистіння куль, у нього дибом ставало волосся.

Отак, охоплений жахом та тривогою, він жив цілі місяці.

Армійський корпус, у якому він служив, посувався до Нормандії. Якось його послали у розвідку з невеличким загоном, що мав тільки оглянути

місцевість і потім відступити. Скрізь, здавалось, було спокійно: ніщо не вказувало на те, що десь готуються вчинити опір.

Отже, пруссаки безтурботно спустилися в маленьку долину, перерізану глибокими ярами, коли сильна стрілянина, поваливши зразу чоловік двадцять, примусила їх спинитися, і загін вільних стрільців, що вихопився раптом з малесенького гайка, з наставленими багнетами кинувся наперед.

Спочатку Вальтер Шнафс аж прикипів до місця; він був такий приголомшений та розгублений, що й на думці навіть не мав тікати. Потім йому враз страшенно закортіло дати драла, але зараз же він згадав, що бігає, як черепаха, проти цих сухорлявих французів, котрі наближалися до нього, стрибаючи, мов дикі кози. Раптом, побачивши за шість кроків од себе широкий рівчак, геть-чисто зарослий чагарником з сухим листям, він скочив туди, навіть не подумавши, чи там глибоко, немов кидаючись з моста в річку.

Він пролетів стрілою крізь рясне плетиво ліан та гострих колючок, що подряпали йому лице й руки, і важко гепнувся об каменисте дно.

Звівши догори очі, Вальтер Шнафс побачив небо крізь пробитий ним просвіт. Цей зрадницький просвіт міг виказати його, і він обережно поповз по дну рову, під захистком переплетеного гілля, посуваючись якомога швидше і віддаляючись від поля бою. Згодом він спинився і знову сів затаївшись, немов заєць, у високій сухій траві.

Протягом якогось часу він чув ще постріли, крики та жалісні вигуки. Потім шум битви почав затихати, а далі й ущух остаточно. Навкруги знов запанувала тиша та спокій.

Аж ось біля нього щось заворушилось. Він здригнувся з жаху. Це була якась маленька пташка: вмостившись на галузці, вона колихнула

засохле листя. Майке цілу годину після цього серце у Вальтера Шнафса гупало прискорено й важко.

Надходила ніч, наповнюючи лощину мороком. Солдат узявся роздумувати. Що має він діяти? Що з ним буде? Чи не повернутися до своєї армії?.. Але як саме? Яким шляхом? І йому тоді доведеться почати знов це жахливе життя, сповнене тривоги, страху, втоми й муки, яке почалося для нього разом з війною. Ні! Він почував, що в нього вже не стане на це відваги. Йому вже несила зносити виснажливі переходи й щохвилини наражатися на небезпеку.

Але що ж робити? Не міг же він увесь час ховатися в цьому видолинку аж до кінця війни. Авжеж, ні. Коли б не треба було їсти, то його б не дуже злякала така перспектива, але ж їсти треба, і треба щодня.

А він був сам-один, із зброєю, в мундирі, на ворожій території, далеко від товаришів, що могли б його оборонити. Дрож перебігав у нього по тілу.

Аж ось він подумав: "А якби мене взяли в полон…" І в нього аж здригнулося серце, так шалено, так нестерпно захотілось йому потрапити в полон до французів. Полонений! Так, він був би врятований, ситий, сидів би собі за сторожею в якійсь гарній в’язниці і мав би притулок, захищений від куль та шабель. Полонений! Яке ж це щастя!

Отже, він вирішив: "Піду й здамся в полон".

Він підвівся, щоб негайно здійснити свій намір. Але зараз же непорушно спинився на місці — такі важкі думи зненацька обсіли йому голову, такий жах знов обійняв його.

Де він має здатися в полон? Як саме? За яких обставин? І жахливі картини смерті враз постали перед його очима.

Він наражатиметься на страшну небезпеку, сам-один тиняючись полями в оцій своїй гостроверхій касці. А якщо він натрапить на селян? Адже, побачивши беззахисного пруссака, що відстав від війська, вони уб’ють його, як бродячого собаку! Вони порішать його своїми вилами, мотиками, косами, заступами! Знавіснівши від прикрої поразки, вони зроблять з нього кашу, паштет.

А якщо він зустріне вільних стрільців? Адже ж ці люті вояки не додержують ні закону, ні дисципліни, вони розстріляють його просто для розваги, щоб збавити час, щоб посміятися, дивлячись на його фізіономію. І він уже бачив себе притуленим до стінки, проти дванадцяти рушничних дул, що-немов дивляться на нього своїми круглими чорними отворами.

А якщо він надибає французьку армію? Передовий загін вважатиме його за лазутчика, за сміливого й хитрого солдата, що сам пішов*у розвідку, і в нього, безперечно, стрілятимуть. І в його вухах уже лунала безладна стрілянина солдатів, що залягли в кущах, тоді як він один серед поля падає на землю, подірявлений, немов решето, їхніми кулями, які він уже відчував у своєму тілі.

Охоплений відчаєм, він сів знову. Становище здавалося йому безвихідним.

Запала вже глупа ніч, ніч німа й темна. Він не ворушився більше, здригаючись за кожним таємничим звуком у пітьмі. Почувши кроля, що виліз із нори, Вальтер Шнафс мало не кинувся тікати. Совині крики краяли йому серце, завдаючи раптового жаху, болісного, немов рана. Він ви-тріщував свої булькаті очі, силкуючись угледіти щось у мороці, і йому раз у раз ввижалося, що хтось іде недалеко.

Після нескінченних годин, сповнених жорстокої туги, він побачив нарешті через свою листяну стелю, що небо починає ясніти. Тоді він відчув незвичайну полегкість — тіло його позбавилось напруження і

немов одразу відпочило, серце втихомирилось, очі заплющились. Він заснув.

Коли він прокинувся, сонце, здавалося, стояло в нього над головою; мабуть, був уже полудень. Жоден звук не порушував сумної тиші полів; і враз Вальтер Шнафс відчув, що страшенно зголоднів.

Він позіхнув, і на думку про ковбасу, про смачну солдатську ковбасу, в нього покотилася з рота слина й аж узяло за живіт.

Він підвівся, ступив кілька кроків, відчув, як підупадає на ноги, і знову сів, щоб ще раз обміркувати своє становище. Протягом цих двох або трьох годин він зважував усі "за" і "проти", щохвилини міняв рішення і, почуваючи себе зовсім пригніченим та знедоленим, вагався між найсуперечливішими доводами.

Нарешті йому сяйнула одна думка, вона здалася йому цілком логічною та практичною, а саме — підстерегти якогось селянина, що йтиме дорогою сам-один, без жодної зброї чи навіть якого-небудь небезпечного знаряддя, і, перейнявши його, віддатися йому в руки, як слід утовкмачивши наперед, що він, мовляв, здається.

Отже, скинувши з голови каску, гострий наконечник якої міг його зрадити, він якомога обережніше вистромився з своєї діри.

Аж до самого обрію не видно було ні душі. Удалечині, праворуч, над дахами маленького сільця підносився до неба дим варистих печей! А там, десь ліворуч, у кінці якоїсь обсадженої деревами дороги, він побачив великий замок з вежами.

Так прождав він до самого вечора, зазнаючи страшенної муки, нічого не бачачи, крім вороння, нічого не чуючи, крім приглушеного бурчання в животі.

І знову запала ніч.

Витягтись насподі свого притулку, він заснув тим гарячковим, сповненим кошмарів сном, яким сплять голодні люди.

І знову зайнялося над ним на день. І знову він узявся чатувати. Але поле було безлюдне, як і напередодні, і тоді Вальтера Шнафса охопив новий страх — померти отак з голоду! Він побачив себе на дні свого ярка простягненим горілиць, із склепленими очима. Безліч хижаків, сила дрібних хижаків наближалася до його трупа й починала його пожирати, кидаючись до нього водночас з усіх боків, пролізаючи під одяг, щоб уп’ястися в холодне тіло. А великий ворон видовбував йому очі своїм довгим дзьобом.

Тоді він геть збожеволів, гадаючи, що зараз зомліє від знемоги й не зможе ходити. Він налагодився вже побігти до села, зважуючись тепер на все, пускаючись на відчай душі, коли побачив трьох селян, що йшли в поле з вилами на плечах, і знову пірнув у своє сховище.

Але тільки-но вечір укрив рівнину мороком, він поволі вибрався з ярка і, зігнувшись, боязко, чуючи, як тьохкає у нього серце, вирушив до далекого замку, вважаючи за краще попасти туди, ніж у село, що здавалось йому страхітливим, наче тигрове лігво.

Нижні вікна світилися. Одне було навіть відчинене; з нього пахтіло печеним м’ясом; пахощі лоскотали ніздрі й проникали, здавалось, навіть у шлунок. Вальтер Шнафс аж увесь скарлючився й мало не задихнувся, якась непереможна сила поривала його вперед, надавала йому відчайдушної одваги.

Сам не знаючи як, з каскою на голові, він раптом-з’явився коло вікна.

В кімнаті, за великим столом, обідало восьмеро слуг. Аж ось покоївка роззявила рота і втупилась поперед себе, впустивши склянку. Всі очі перебігли за її поглядом.

Усі побачили ворога!

— Ой, леле І Пруссаки напали на замок!..

Спочатку розітнувся крик, єдиний крик, в якому злилися вісім різних голосів — крик невимовного жаху; потім усі безладно посхоплювалися з місць і, зчинивши страшенну метушню та штовханину, безтямно кинулись до дверей у глибині кімнати. Гупали об підлогу стільці, чоловіки перекидали жінок, ступали на них ногами. За якихось дві секунди в кімнаті не було ані душі, і перед украй здивованим Вальтером Шнафсом, що все ще стояв у вікні, лишився тільки стіл, заставлений усілякими наїдками.

Трохи повагавшись, Вальтер Шнафс уліз у вікно й підійшов до столу з тарілками. Змучений голодом, він аж трусився тепер, немов у гарячці, але страх ще спиняв, паралізував його. Він нашорошив вуха. Все в будинку, здавалось, ходило ходором; грюкотіли дверима, тупотіли над стелею. Пруссак тривожно прислухався до цього гармидеру; потім почулися якість приглушені звуки, начебто, вискакуючи з другого поверху, десь під стінами гепались об м’яку землю людські тіла.

Аж ось уся біганина й метушня вщухли, і гробова тиша обійняла великий замок.

Вальтер Шнафс сів перед незайманою тарілкою й заходився їсти. Він ковтав великими куснями, немов боячись, що йому можуть стати на перешкоді, коли він не попоїсть досхочу. Він обіруч пхав у широко роззявлений рот великі шматки, що раз по раз надимали йому горло. Іноді він зупинявся, трохи не репаючи, як переповнена труба. Тоді він

брав глечик із сидром і прочищав собі горлянку, як промивають засмічену ринву.

Він спорожнив усі тарілки, миски та пляшки; потім, сп’янілий від напоїв і страв, очманілий, червоний, здригаючись од гикавки, він розстебнув мундир, почуваючи себе нездатним зробити хоч один крок Очі в нього заплющили ся, думки потьмарились; опустивши голову на схрещені на столі руки, він помалу перестав усвідомлювати дійсність.

Щербатий місяць тьмяно осявав обрій над деревами парку. Надійшла та холодна година, що буває звичайно перед досвітком.

В гущавині парку посувались якісь мовчазні тіні, і де-не-де під місячним промінням вилискували в темряві сталеві вістря.

Спокійний замок височів своїм великим чорним обрисом. І тільки двоє вікон світилося ще на першому поверсі.

Раптом пролунав чийсь гучний голос:

— Рушай! В атаку, хлопці!

І за одну мить двері, віконниці та шибки затріщали під натиском людського потоку, що вдирався в будинок, ламаючи й розбиваючи все на своїй дорозі. За одну хвилю п’ятдесят озброєних до зубів солдатів влетіли в кухню, де спокійнісінько спав собі Вальтер Шнафс, і, наставивши йому на груди п’ятдесят заряджених рушниць, звалили його на підлогу, схопили й зв’язали з голови до п’ят.

А він, побитий, збожеволілий з переляку, тільки важко дихав, надто приголомшений, аби щось зрозуміти.

Аж ось гладкий вояка в обшитому золотим галуном мундирі поставив йому на живіт ногу й крикнув:

— Ви мій полонений, здавайтеся!

Пруссак тільки й зрозумів слово "полонений" і пробелькотав:

— Я, я, я!

Переможці підняли його, прив’язали до стільця і взялися пильно розглядати, сапаючи, немов кити. Деякі посідали, знемагаючи від хвилювання та втоми.

А він усміхався тепер, він усміхався, певний, що нарешті попав-таки в полон!

Увійшов ще якийсь офіцер і доповів:

— Пане полковнику! Вороги втекли; багато з них, здається, поранено. Ми — господарі замку.

Гладкий офіцер, витираючи лоба, гукнув:

— Перемога!

І, вийнявши з кишені маленьку крамарську книжечку, записав: "Після запеклого бою пруссаки мусили відступити, несучи своїх забитих та поранених чисельністю до п’ятдесяти чоловік. Деякі потрапили нам до рук".

Молодий офіцер спитав:

— Які будуть розпорядження, пане полковнику?

Полковник відповів:

— Ми зараз відступимо, щоб запобігти новій контратаці ворога з артилерією та переважаючими силами.

І він наказав відступати.

Вишикувавшись у темряві під стінами замку, загін вирушив у дорогу, оточивши з усіх боків зв'язаного по руках

і ногах Вальтера Шнафса, якого й так пильнувало шестеро озброєних солдатів.

Щоб оглянути шлях, наперед вислали розвідників. Загін посувався дуже обачно, зупиняючись коли-не-коли.

На світанку дісталися до су префектури Ла-Рош-Уазеля, чия національна гвардія й здобула цю перемогу.

Там уже чекало стурбоване, вкрай збуджене місцеве населення. Побачивши каску полоненого, юрба зчинила страшенний галас. Жінки здіймали вгору руки, старі плакали, якийсь стариган пошпурив у пруссака костуром, поранивши носа одному з гвардійців.

Полковник ревів:

— Пильнуйте полоненого!

Нарешті дійшли до мерії. Відчинили в’язницю і, розв’язавши Вальтера Шнафса, увіпхнули його досередини.

Двісті озброєних людей розташувалися навколо охороняти будинок.

Тоді, дарма що ознаки розладу шлунка вже довгенько завдавали йому муки, пруссак, не тямлячи себе з радості, узявся танцювати,

танцювати, як скажений, сплескуючи руками, задираючи ноги, танцювати, аж заходячись від сміху, поки, вкрай знесилений, не звалився під стіну.

Він був у полоні! Він урятований!

Отак замок Шампіньє був відбитий у ворога, який володів ним усього шість годин.

Полковника Ратьє, торговця сукном, що звершив цей подвиг на чолі національної гвардії Ла-Рош-Уазеля, нагородили орденом.